

ביאורים

כפי שכבר ראינו בדברי הרמב"ם ביחס לעובדי עבודה זרה, אין מקום לסובלנות כלפי אנשים הכופרים במצב נחושה באמיתות התורה. גם אם אינם עובדים עבודה זרה אך טוענים כי התורה שקרית, בין התורה שבכתב ובין שבעל פה, הרי הם מוגדרים כמינים, ודינם חמור מאוד.

הרמב"ם מסייג דבריו ומבהיר שחומרת הדין מתייחסת רק לאלו שמתוך רצונם החופשי המלא הגיעו למסקנות מעוותות אלו והלכו אחריהן. אולם מי שנולד לחינוך כזה מפני שהוריו לימדו אותו את טעותם, הרי הוא מוגדר "תינוק שנשבה בין האומות" שמעולם לא זכה להכיר את היהדות לעומק. כשם שאי אפשר לשפוט אדם שלא ידע כלל שהוא מיוחס לעם ישראל, ושהוא מחויב במצוות התורה והרי הוא מוגדר כאנוס, למרות שנודע לו יחוסו לאחר זמן - כך, מחדש הרמב"ם, אי אפשר לשפוט את מי שמכיר מראש את יחוסו לעם ישראל אך מעולם לא זכה לטעום את טעם התורה ומעולם לא זכה ללמוד את האמת שיש בה. בשני המקרים האדם עצמו לא הגיע למסקנה שגויה בעקבות בירור שכלו, אלא מתוך נסיבות החיים שמנעו ממנו בירור זה. את אנשים כאלו יש לקרב מתוך אהבה, לא לדון אותם לכף חובה אלא להראות להם את מתיקות התורה ואת האור הבוקע ממנה בשאיפה שכשישכילו להכיר בה ישובו לקיימה.

ישנו דין נוסף המעצים את כוחו של בית הדין, והוא: דינו של זקן ממרא. מדובר בתלמיד חכם, ויתכן שיהיה גדול מהיושבים בבית הדין. כאשר תלמיד חכם כזה חולק על פסקי בית הדין, ישנו חשש שתרגמה מחלוקת בישראל ותחלק התורה. אין אפשרות להשאיר מקום לסכנה כזו, ולכן התורה צייתה על בית הדין להכריע את דינו למייתה בלי יכולת למחול על כבודם.

הרחבות

• הכומר בעיקר מן התורה

בכלל המינים. יהודים שנמשכו מתוך סכלותם או תאוותם לכפור בעיקר מעיקרי התורה, כגון בייחוד הבורא או בנבואה או בתורה שבעל פה או בתורה שבכתב [הלכות עבודה זרה ב, ה, תשובה ג, ז, רוצח ד, י, ממרים ג, א-ג, פירוש המשניות לרמב"ם, חולין א, ב]. וכאן הרמב"ם מתכוון לקראים ולכל מי שכפרו בתורה שבעל פה [הלכות עבודת יום כיפור א, ז], שהחלו לפקפק במסורת ובסמכות חכמים לפרש את התורה, ופירשו את המקראות לפי דעתם וביטלו את דברי חכמינו וזכרונם לברכה (עיי' פירוש המשניות לרמב"ם, אבות א, ג).

• המשומדין

משומדין. מושג זה כולל הן את מי שנשתמד לעברה אחת, כלומר מי שהורגל ונתפרסם לעבור על דברי תורה בקביעות להכעיס, ואפילו על עברה אחת קלה; הן את מי שנשתמד מכל התורה, שעבר לדת הגויים (בדרך כלל בשעת השמד) והתרחק מעמו מתוך רצון לחיות כגוי [הלכות תשובה ג, ט].

• אלא ללאחינו התועים בימינו

אלא ללאחינו תינוק אחד מהם עשה מצוה גדולה. רבי אברהם ישעיה קרליץ ביאר שדין זה נוהג רק בזמן שהשגחתו יתברך גלויה כמו בזמן שהיו ניסים מצויין ומשמש בת קול וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל והכופרים אז הוא בנליות מיוחדת בהטיית היצר לתאוות והפקרות, ואז היה ביעור רשעים גדרו של עולם. אבל בזמן ההיעלם דין זה עשוי להביא לתוצאה הפוכה משום שייראה כמעשה "השחתה ואלמות". ועל כן הדרך לקרב היא רק באהבה ובנעימות "ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידנו מגעת" [חזון איש, יורה דעה ב, טז]. הרב קוק באגרת לריד"ב מחלק בין שני סוגי אנשים: יש כאלה שאצלם התגבר חושך כזה עד שהפסיק את הופעת הסגולה ונעשו שוואים לישראל ומתנגדים להם, שבהם אכן צריך להתרחק. אך יש "נשמות רבות (שנתרבו בדורנו) שאף על פי שהן שפלות מאוד בעינין הבחירה ועל כן הם נגועים במעשים רעים רבים ובדעות רעות מאוד ה' ישמרנו, מכל מקום אור הסגולה מאיר בהם ועל כן הם מחבבים מאוד את כללות ישראל וחושקים בארץ ישראל" ומוטל על תלמידי חכמים העוסקים בפנימיות התורה שהינם "מכירים בטבעם את טבע הסגולה הפנימית ויודעים להפריד ממנה בדבקות מחשבתם את הקליפה הבחירית (המעשים) הרעים הנובעים מהבחירה החופשית)... לקרב פושעים כאלה שסגולה פנימית יש להם, כדי לעורר יותר ויותר את כח הטוב הצפון בהם עד שיתגבר לגמרי על הרע הבחירי ויכניע אותו" [אגרות ב, תקנה].

• קירוב רחוקים

ראוי להחזירין בתשובה. וכן היא דעת הרמב"ם בעניין הקראים, שראוי להשיב אותם חזרה אל חיק היהדות [שו"ת הרמב"ם, תמט]. ובמקום אחר הוא אומר: "אין ראוי להרחיק מחללי שבתות ולמאוס אותם, אלא לקרבם ולזרום על עשיית המצוות" [סוף איגרת השמד]. ואם עובר עברות רק מחמת יצרו: "חובה לאהבו ולחמול עליו, וכל מה שציווה ה' אותו זה על זה מן האהבה והאחוה. ואפילו עשה מה שיכול להיות מן העברות מחמת תאוותו והתגברות יצרו הרע, הרי הוא נענש לפי גודל מריו, ויש לו חלק, והוא ממושעי ישראל" [פירוש המשניות לרמב"ם, סנהדרין י, א].

פרק שלישי כופר ותינוק שנשבה; זקן ממרא

א מי שאינו מאמין בתורה שבעל פה אינו 'זקן ממרא' האמור בתורה, אלא הרי זה בכלל המינים, ומיתתו ביד כל אדם.

ב מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה - מורידין ולא מעלין, כשאר המינים והאפיקורסין והאומרים^א אין תורה מן השמים והמוסרין^ב והמשפדין^ג; כל אלו אינם בכלל ישראל, ואינם צריכין לא עדים ולא התראה^ד ולא דינים, אלא כל ההורג אחד מהם עשה מצוה גדולה^ה והסיר ממשול^ו.

ג במה דברים אמורים? באיש שקפר בתורה שבעל פה ממשחשבתו ובדברים שגראו לו, והלך אחר דעתו הקלה^ז ואחר שרירות לבו^ח, וכפר בתורה שבעל פה תחלה^ט, וכן כל הטועים אחריו^י.

ד אבל בני אותן הטועים ובני בניהם, שהדיחו אותם אבותם ונולדו במינות^{יא} וגדלו אותם עליו - הרי הן כתינוק שנשבה לבין הגוים וגדלוהו הגוים על דתם, שהוא אנוס^{יב}; ואף על פי ששבע אחר כך שהיה יהודי, וראה היהודים ודתם, הרי הוא כפאנוס^{יג}, שהרי גדלוהו על טעותם - קר אלו האוחזים בדרכי אבותיהם שתענו לפיכך ראוי להחזירן בתשובה^{יד}, ולמשך אותן בדרכי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה^{טו}, ולא ימהר אדם להרגן^{טז}.

ה אבל זקן ממרא האמור בתורה הוא חכם אחד מחכמי ישראל שיש בידו קבלה^{יז}, וידן^{יח} ומורה בדיני תורה כמו שידונו יורו כל חכמי ישראל, שבאה לו מחלקת בדיו כן הדינין עם בית דין הגדול, ולא חזר לדבריהם^{יט} אלא חלק עליהם והורה לעשות שלא כהוראתם - גזרה תורה עליו מיתה, ומתודה^כ, ויש לו חלק לעולם הבא^{כא}.

ו אף על פי שהוא זון והם זנין, והוא קבל והם קבלו - הרי התורה חלקה להם כבוד^{כב}. ואם רצו בית דין לקחול על כבודם ולהניחו - אינו יכולין, כדי שלא ירבו מחלקת בישראל.

האמור בתורה - "והאיש אשר יעשה בודון לבלי שמוע אל הפה העמד לשרת שם את ה' אלהיך או אל השופט, ומת האיש ההוא ובערתה רעה מישראל. וכל העם ישמעו ויראו, ולא יזידו עוד" (דברים יז, ב-ג). **והמוסרין** - שהוא מפרסם את כפירתו, כגון שדורש ברבים את דעותיו המשובשות (י,). שהורגים אותו בגלל השפעתו הרעה על הציבור, כבסוף הלכה זו. **מורידין** (לבור) **ולא מעלין** - (מן הבור) - והוא ביטוי שמשמעותו שיש לגרום למיתתם ואין להציל אותם (ראה עבודה זרה יא, א). **אפיקורסין** - מי שכופרים בנבואה ובהשגחת ה' (ראה תשובה ג, ח). **והאומרים** - קובעים כדעה. **מוסרין** - "שניים הם המוסרין: המוסר חברו ביד גויים להרגו או להכותו, והמוסר ממנו חברו ביד גויים או ביד אנוס, שהוא כגוי" (שם, ב). "וכל הקודם להרגו - זכה" (חובל ומוקט, ט, יא). **התראה** - אזהרה, כדין חייבי מיתה בבית דין, שצריך להזהיר אותם תחלה, ורק אם חטאו אחר ההתראה - נענשים (סנהדרין יב, ב). **מצוה גדולה** - "שהאכזריות על אלו ששטעין את העם אחר ההבל - רחמים היא בעולם" (סנהדרין יא, ה). **והסיר ממשול** - שלא יטעו את ישראל ושלא יקלקלו את דרכי האמונה (עבודה זרה י, א; פ"מ חולין א, ב; מ"ג גמא). **דעתו הקלה** - הנסמכת על דעתו האישית ולא על המסורת. **שרירות לבו** - תאוותיו (הקדמה למסכת אבות, ג). והדברים אמורים במי שצידק את תאוותיו וקבע מחמת זה השקפה השוללת את המסורת, ולא רק שעובר עברות להנאה זמנית. **תחלה** - כלומר שהוא היה מייסד דרך חסידית. **כל הטועים אחריו** - שגדלו וחונכו בדרך הישר, וברחו לסטות ממנה וללכת אחרי הכופר. **והדיחו** - הטעו. **ונולדו במינות** - נולדו לתוך מציאות של כפייה. **שהוא אנוס** - ופטור מן העונש (ראה שגת ב, ו). **הרי הוא כפאנוס** - שניו הלשון "כאנוס", לעומת "שהוא אנוס", בא להבחין בין מי שהוא שבו בידי הגוים ואינו יודע שהוא יהודי, לבין מי שכבר התברר לו שהוא יהודי, אך עדיין הוא שבו בדעתו בדרכי חשיבתם של הגוים. **לאיתן התורה** - לתורה השלמה, תורה שבעל פה ותורה שבכתב, שבה העצמה והחוק. **ולא ימהר אדם להרגן** - מפני שדינם מסור לבית דין (י). **שיש בידו קבלה** - שהוא מאמין בתורה שבעל פה (ק, י). **וידן** - מסברתו על פי המידות שהתורה נדרשת בהן (כלעיל א, ד). **ולא חזר לדבריהם** - לא קיבל עליו את דעת הרוב גם אחרי ששמע את דבריהם. **ומתודה** - מודה שעבר עברה ומתחרט עליה. ו"כל מחויבי מיתות בית דין ומחויבי מלקות אין מתכפר להן במיתתן או בלקייתן, עד שיעשו תשובה ויתודו" (תשובה א, א). **יש לו חלק לעולם הבא** - בניגוד למי שכופר בתורה שבעל פה, שאין לו חלק לעולם הבא (שם ג, ח). **שהוא זון והם זנין וכו'** - אף על פי שגם זקן ממרא וגם הסנהדרין דורשים את התורה לפי כללי הדרשה או שגם הוא וגם הם מצטטים מסורת שיש בידם, הוא חייב לשמוע לדבריהם. **התורה חלקה להם כבוד** - כדי שיישמעו העם לדבריהם, "כמו שחייב מקלל אביו מיתה משום כבוד הוריו", "כי בהסדר זה תתמיד התורה אחת" (פ"מ סנהדרין יא, ג; מ"ג גמא).

